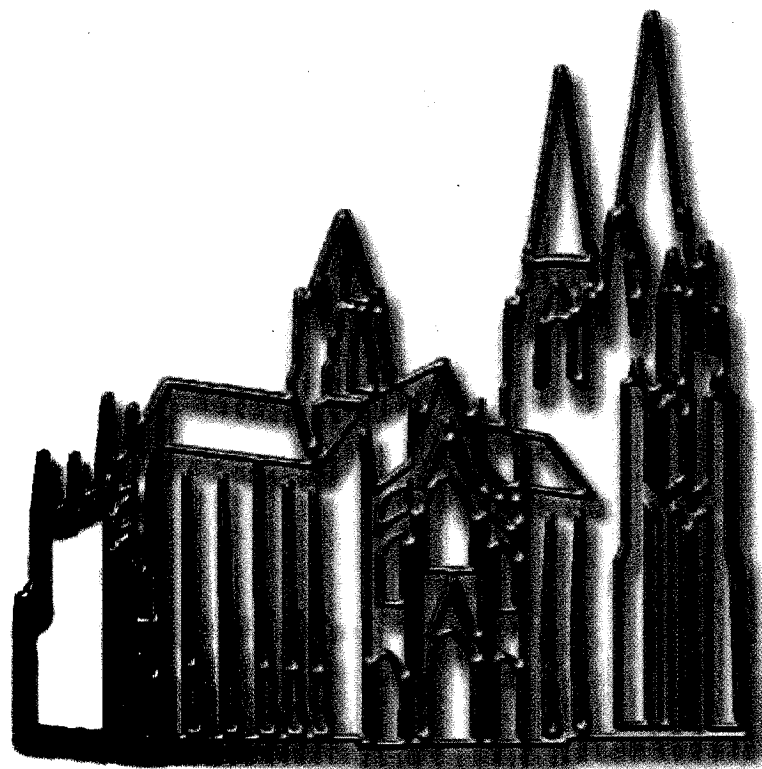

Az „ecclesiola in ecclesia” kérdésének rövid de frapáns – történelmi és teológiai – áttekintését és kiértékelését tartja kezében az olvasó. Egy olyan aktuális, de nem újkeletű ekkleziológiai dilemmát tisztázó írás ez, amely minden bizonnyal hiánypótló a magyar keresztyén irodalomban. Aki érdekelt a reformátori teológiában, és szívügyének tartja az ige szerinti reformációt, ébredést és megújulást, annak feltétlenül el kell olvasnia ezt a könyvet. Már csak azért is, mert esetenként fontos lenne saját ekkleziológiai nézeteinket is átértékelni, és – ha szükséges – az ige alapján megreformálni.

„Jertek járjunk az Úrnak világosságában!”

(Ésaiás 2,5)

D. M. Lloyd-Jones

**BOYHÁZ
AZ BOYHÁZBAN**

D. M. Lloyd-Jones

**Egyház az egyházban
Ecclesiola in Ecclesia**

Előszó

Abban a kiváltságban részesültem, hogy ismerhettem dr. Lloyd-Jonest, és számos előadását hallgathattam, köztük az „Ecclesiola in Ecclesia” címűt is. Azóta ezt kiadta a Banner of Truth kiadó és most a magyar fordítás megjelenésekor felkértek, hogy röviden méltassam ezt az előadást, aminek nagy örömmel teszek eleget.

Az előadás háttérében az a harc áll, amely a brit szigeteken abból származott, hogy hogyan kell megreformálni az egyházat. Erre a kérdésre válaszolva, a Doktor olyan példákat hívott segítségül a múltból, amelyek azt tükrözik, hogy egyesek hogyan próbáltak „egy kis egyházat az egyházon belül” létrehozni. E kifejezés arra utal, hogy egyesek, a XVI. századi reformációt követően, úgy próbáltak saját lelki szükségseikről gondoskodni, hogy közben megmaradtak abban az egyházban, amely elvesztette cselekvő erejét az életfontosságú igazság érdekében. Ezt úgy tették, hogy tanítás céljából különleges csoportokat hoztak létre, amelyhez bárki csatlakozhatott, de mindaz, aki ezt megtette, annak alá kellett vetnie magát egy bizonyos fegyelemnek.

Előadásában dr. Lloyd-Jones e gondolatot kritikus vizsgálatnak veti alá úgy a reformáció utáni időszak kontextusában, mint 1965 tükrében, amikor eredetileg elhangzott az előadás. Bár megértve a közösség és a további ismeretek utáni vágyat, amely előidézte ezt a megoldást, mégis ezt nemcsak kudarcra ítéltnek, hanem minden biblikus alapot nélkülözőnek is látta. Szerinte az igazi hívők célja az kell, hogy legyen, hogy nem csak az egyház egy részét, hanem annak teljes egészét reformálják meg és revitalizálják. Ennek pedig a teljes egyházfegyelem helyreállítását kellene jelentenie.

Tudatában volt annak is, hogy a XX. századi helyzet nem azonos az ezt megelőző idősakkal. A reformációt követő egyházak, általában véve, tanításukat illetően ortodoxak voltak, a XX. századiak viszont nem. A liberalizmus aláaknázza az utóbbiak hitvalló ortodoxiáját, lassan lerontva a protestantizmus és a római katolicizmus közötti válaszfalakat.

Úgy érvelt, hogy az „ecclesiola in ecclesia”, a modern időkben még annyira sem igazolható, mint korábban.

A Doktor ezen előadásában megnyilvánuló álláspontja, abból a mély aggodalmából származott, amelyet Jézus Krisztus egyháza iránt érzett. Álláspontja feltűnést keltett egy olyan időszakban, amikor a keresztyének közömbösek voltak az egyház iránt azzal, hogy az ökumenikus egységet az igazság fölé helyezték, vagy pedig azzal, hogy egyházközi szervezetekbe tömörültek. Ő mindezt, az egyházhoz mint Krisztus testéhez, az igazság oszlopához és alapjához való ragaszkodás kudarcának látta.

Bárcsak felhasználná Isten az Ő dicsőségére és az Ő igaz egyháza építésére a magyar földön Isten emberének ezt az előadását! Kedvenc igeversével zárom:

„Mert nem végeztem, hogy egyébről tudjak ti köztetek, mint Jézus Krisztusról, még pedig mint megfeszítettről.” (1Kor 2,2)

Dr. Hywel R. Jones

„The Banner of Truth Trust” részéről

A magyar kiadó előszava és megjegyzései

Az „ecclesiola in ecclesia” kérdésének rövid de frappáns – történelmi és teológiai – áttekintését és kiértékelését tartja kezében az olvasó. Egy olyan aktuális, de nem újkeletű ekkléziológiai¹ dilemmát tisztázó írás ez, amely minden bizonnyal hiánypótló a magyar keresztyén irodalomban. Aki érdekelt a reformatori teológiában, és szívügyének tartja az ige szerinti reformációt, ébredést és megújulást, annak feltétlenül el kell olvasnia ezt a könyvet. Már csak azért is, mert esetenként fontos lenne saját ekkléziológiai nézeteinket is átértékelni, és – ha szükséges – az ige alapján megreformálni.

Dr. Martyn Lloyd-Jones, akit az angolszász konzervatív keresztyén-ség az évszázad legnagyobb ígéhirdetőjeként tart számon, a tőle megszokott éleslátással tárgyalja a témát. A „Doktor” – ahogyan nevezni szokták, hiszen orvosi végzettséggel is rendelkezett – pontosan megállapítja a diagnózist, és a betegség végkimenetelét is megadja.

A diagnózis pedig a következő: mindazok, akik az elvilágiasodott nagy ecclesiákban igyekeztek különböző kisegyházacskákat, szövetségeket, társaságokat létrehozni lelki igényeik kielégítése, a hívők csoportokba való szervezése és tanítása, esetleg a nagy ecclesia megreformálása végett, elfelejtették figyelembe venni a történelmi tanulságokat és mindenekelőtt a Biblia tanítását.

A probléma – Lloyd-Jones szerint – annak a felismerésnek a hiánya, hogy Isten az Ő igéjében nemcsak bizonyos személyre szóló hitigazságokat jelentett ki, hanem – többek között – az Ő egyházával kapcsolatosan (annak tagságával, szervezeti felépítésével, kormányzásával, sakramentológiai és egyházfegyelmi gyakorlatával, missziói koncepciójával, megreformálásával stb.) is világos alapelveket adott. Nem a mindenkori keresztyéneknek kell tehát kitalálniuk az ébredés vagy reformáció módszereit. Isten nem a hiábavaló áldozathozatalban, nem is a rög-tönözésben, hanem inkább az engedelmisségben gyönyörködik.

Éppen ezért az ilyen szerveződések kimenetele nem lehet kérdéses. Lloyd-Jones szerint lényegében két lehetőség van: az egyik a kudarc, azaz az ecclesiola vagy szövetség lassan beolvad a nagy „ecclesiába” és megszűnik, a másik meg a szakadás (amelyről persze kezdetben senki nem akar hallani). Itt mi hadd tegyünk hozzá még egy lehetőséget: a kompromisszumot, a kétfele való sántikálást. Ezt a lehetőséget kicsit később az összegzésben részletesebben is kifejtjük.

Nehogy azt gondolja valaki, hogy ez egy elvont teológiai vita. A tét igen nagyra bizonyult – úgy Lloyd-Jones idejében, mint ma is. A tét pedig – kedves keresztyén olvasó – Isten dicsősége, az Ő igéjének egyértelműsége, a keresztyén egyház jóléte és tisztasága, a keresztyén misszió és evangélizáció metodikája, a mindenkori keresztyének engedelmissége, és még sorolhatnánk.

A kérdés fontossága indokoltá teszi, hogy – ha néhány mondat erejéig is, de ejtsünk szót a történelmi vonatkozásokról. Majd azután vizsgáljunk meg néhány fontosabb teológiai szempontot is, amelyekre – az előadás időkorlátai miatt – Martyn Lloyd-Jones nem térhetett ki részletesen. Mégis reméljük, hogy az olvasó hasznosnak találja majd a kérdés teológiai megközelítését is.

Az angliai helyzet²

Az előadás elhangzásakor (1965), az angol evangéliumi keresztyén-ség igen válságos helyzetben volt. A liberalizmus, a karizmatikus mozgalom robbanásszerű növekedése, valamint az Egyházak Világtanácsa által szorgalmazott ökumené készületlenül érte a hívő népet. A hívő vezetőknek dönteniük kellett. A dilemma abban állt, hogy meddig lehet megmaradni azokban a felekezetekben, amelyekben a liberális, karizmatikus vagy ökumenikus hatás megerősödött illetve dominánssá vált. Meddig lehet közösségről szó azokban a felekezetekben, ahol a lelkészeknek és a tagságnak is elenyésző hányada újjászületett keresztyén. Megreformálható-e egyáltalán az ilyen „egyház”?

Az evangéliumi vezetők toleráns magatartása és határozatlansága aggodalommal töltötte el Lloyd-Jonest. Helytelenítette azt a szemléletet, mely szerint az evangéliumi csoportoknak mindenáron a hitchagyott felekezetekben kell maradniuk. Ezt 1966-ban az Evangéliumi Alliansz³ gyűlésén szóvá is tette és kifejtette, hogy az „ecclesiola in ecclesia” nem megoldás, sőt minden biblikus alapot nélkülöz. Fő ellenlábasa az evangéliumi anglikánok vezetője, a konferencia soros elnöke John R.W. Stott volt. Ő az egységtörekvéseket és a belső „világítást” képviselte. Hogy mennyire sikerült ezt a Stott által vezetett evangéliumi anglikánoknak megvalósítani – most 34 év távlatából –, gondolom nem nehéz megállapítani. Aki megvizsgálja az anglikán egyház mai állapotát, hamarosan megérti, miről beszélek. Az anglikán egyház egyre közelebb került Rómához. A cél lassan a Rómával való egyesülés lett. Ennek alapkövét 1977-ben rakták le Nottinghamban, ahol megfogalmaztak egy Nyilatkozatot is. Ennek lényege az, hogy az evangéliumi anglikánok elfogadták a mindenkori katolikusokat is testvéreként, ezzel hitelesítvén azt a tanrendszert, amely katolikus „testvéreik” mögött áll. A nyilatkozat azt is elfogadta, hogy lehetséges üdvözülni más vallások által is, Jézus nevének a hallása nélkül. A nottinghami konferencia elnöke szintén dr. John Stott volt. Sajnos ide vezetett az ige igazságát figyelmen kívül hagyó egységtörekvés. Stott maga addig ment el, hogy a pokolról szóló tanítást is elvetette.

Ami a népegyházi keretek közt élő anglikán egyháztagságot illeti, az méginkább elvilágiasodott. Az anglikán papság helyzetéről pedig igen tárgyilagos képet kaphat az, aki a canterburyi érsek, dr. George Carey írásait olvasgatja. Jobb ha ezt nem is részletezzük tovább. Annyit viszont elmondhatunk, hogy nem a megújulás vagy a reformáció gyümölcseiről szólnak ezek az egyébként igen „eszméltető” írások. A homoszexualitásról és egyéb devianciákról még csak nem is beszéltünk.

Testvérek, sajnos ezek szomorú tények. Lloyd-Jones szentenciája tehát igazolódott: a reform és megújulás helyett, a lelki hőmérséklet csökkenése, a tanításbeli alkalmazkodás illetve a kompromisszum lett a vég.

Szükséges felismernünk tehát, hogy ma a Sátán már más jelszavakat is használ. Az „*Oszd meg és uralkodj!*” helyett egyre inkább azt, hogy „*Egyesíts, integráld és asszimiláld!*” Megteheti, hiszen ő az aki gyakran „átváltoztatja magát világosság angyalává” (2Kor 11,14). Emlékezzünk tehát ezekre és figyeljünk az ige tanítására, amely arra szólít fel, hogy legyünk éberek és józanok (1Thessz 5,6).

Az „ecclesiola in ecclesia” kérdésének rövid vizsgálata a krisztológia, szoteriológia⁴ és ekkleziológia összefüggéseiben

Isten Krisztusban, Krisztus által és Krisztusra nézve teremtett mindeneket (Kol 1,16). Jézus Krisztus a teremtett világ Ura, „aki hatalma szavával fenntartja a mindenséget” (Zsid 1,3). Jogos tehát az, amit Kyper Ábrahám mondott: „A teremtés minden területéről, Jézus ezt mondja: *Az Enyém.*” De nemcsak a világ Teremtője és Ura Krisztus, hanem különösképpen az Ő egyházának feje és királya. Az ige szerint: „És mindeneket vetett az Ő lábai alá, és Őt tette mindeneknek fölötté az anyaszentegyháznak fejévé” (Ef 1, 22). Mennyivel inkább elmondhatja tehát Krisztus az egyházzal: *Az Enyém!* Hiszen Ő az egyház feje, Ura és királya! Miért?

Azért, mert Krisztus meghalt az Ő népéért, az Ő egyházáért. Ez a református álláspont, melyről hisszük, hogy biblikus. Az egyház immár Krisztus tulajdona, hiszen saját vérére szerezte azt. Megváltotta és megvásárolta, így hát rendelkezhet vele. Jézus az övéiért, az Ő népéért, a választottakért, az egyházzal halt meg (Mt 1,21; ApCsel 20,28; Ef 5,25; Tit 2,14). Ezért az egyháznak – amennyiben valóban igaz egyház – engedelmessé kell válnia Krisztusnak. Krisztus vérére ontotta az egyházzal, és ez nekünk nem lehet közömbös dolog. Milyen az a krisztológia, amely nincs hatással az egyház életére és állapotára? Milyen az a krisztológia, amely Jézus szavainak és tanításának nem tulajdonít tekintélyt? Milyen az a krisztológia, amely teret biztosít az *ecclesiolának*, mintha

csak ennek kellene engedelmessé válnia Krisztusnak? Milyen az *ecclesiola* krisztológiája? Hol van az *ecclesiola* helye a krisztológia összefüggéseiben? Végül, hol van az egyház, amelyért Krisztus meghalt?

Ez utóbbi kérdésre gyakran kerülgetik a válaszadást. Nem lehet tudni, hol van ez az egyház, hiszen *láthatatlan* – mondják sokan. Képzeld el, megtér valaki és erre mit teszünk – elküldjük őt a láthatatlan egyházba. Furcsa dolognak tűnik – de ma pontosan ez történik. Ha valaki megtér, visszaküldik abba a gyülekezetbe/felekezetbe, ahonnan jött, és amely – az esetek többségében – egy halott gyülekezet. Azzal vigasztalják, hogy Krisztus láthatatlan egyházában úgy is benne van, hiszen Ő is Krisztus testének tagja. Esetleg azt javasolják, hogy csatlakozzon egy *ecclesiolához*, amely persze egy köztes megoldás. A Biblia viszont amikor az *ekklesia* (egyház) szót használja, nem gondol szükségszerűen a láthatatlan egyházra. Az újszövetségben például 114-szer szerepel az *ekklesia* szó, és soha nem jelent *népegyházat* sem *ecclesiolát*, hanem öt esetből négyszer mindig egy helyi, konkrét, élő gyülekezetet! Figyelem! Élő gyülekezet, nem tökéletes gyülekezet! Szomorú azt is hallani, hogy a hitvalló vagy igaz egyház fontosságát hangsúlyozó keresztyéneket *perfekcionizmussal*⁵ vádolják. Ilyen logikával, a perfekcionista táborát a reformátorokkal is gazdagítanunk kellene. És mindazokkal, akik törekedtek a gyülekezetek tisztaságának megőrzésére illetve megvalósítására. Az élő, azaz hitvalló gyülekezetekben viszont vannak problémák, amelyeket az arra illetékesek – a presbitérium –, a Krisztus által rendelt módon orvosolnak. Erről szólnak – többek között – az evangéliumok és az újszövetségi levelek gyakorlati tanácsai.

Lehet-e szoteriológiáról úgy beszélni, hogy nem tudjuk kire kell, kire lehet alkalmazni a Megváltó által megszerzett üdvjavakat? Hol van az *ecclesiola* helye a szoteriológiában? Van-e egyáltalán olyan egyház, amelyre alkalmazhatjuk Krisztus üdvjavait?

Ha igen, akkor kik tartozzanak ehhez az egyházhoz? Azok, akik megtértek illetve meg fognak térni⁶ – mondják az *ecclesiolák* teológusai – azaz *potenciálisan az egész világ*. Ilyen alapon pedig mindenkit beengedhetnek az egyházba. Egyébként sem lehet különbséget tenni⁷ – mondják.

Nem ismerjük a szívüket. Ez igaz! De valóban ennyire kiszolgáltatott és tehetetlen helyzetben lennének Krisztus szolgái és a gyülekezet vezetői?

Vagy pedig az ige szerint csak az lehet gyülekezeti tag, aki bizonyosságot tett hitéről? Aki újjászületett és megtért. A többi választott, aki most még a világban van, majd akkor lesz tag, ha megtér. Addig is hallgathatja az igehirdetéseket, de nem lehet tag, és nem részesülhet a sakramentumokból. Isten egyházához tartozni egy privilégium, ne tegyük tartalmatlanná az egyháztagságot! Nézzük meg, hogy kik csatlakoztak az újszövetségi gyülekezetekhez. Tagok eleve azok lehettek, akik hittek (ApCsel 2,44), majd Isten szaporította a gyülekezetet az idvezülőkkel (ApCsel 2,47), csatlakozni pedig csak azok csatlakoztak, akik hittek (ApCsel 17,4.34).

Továbbá, melyek a keresztyének ismérvei? Soroljunk fel néhányat a teljesség igénye nélkül: hallgatnak Jézus szavára és követik Őt (Jn 10,27), engedelmessé válnak és cselekszik az Ő akaratát (Mt 7,21), gyümölcsöket teremnek (Mt 7,18-20; Jn 15,5), elhatárolódnak a hamisságtól (2Tim 2,12). Igen érdekes ez az utolsó ige. A 2Tim 2,12 arra tanít, hogy egyedül Isten ismeri az övéit, de ennek a titoknak mégis a következőképpen kell megnyilvánulnia: „*álljon el a hamisságtól minden aki Krisztus nevét vallja*”. Vannak tehát ismertetőjelek amelyek rendelkezésünkre állnak.

Ennek ellenére mindig lesznek *képmutatók* is Isten igaz egyházában. Képmutatók, de nem nyilvánvaló hitetlenek! A képmutatók azok, akiket nem lehet kiszűrni. Azok, akik igen jól megjátsszák azt, hogy ők keresztyének. De a nyilvánvaló *hitetlenek nem akarják megjátsszani azt, hogy ők keresztyének!* Akkor hogyan lehet őket egyháztaggokká nyilvánítani? Hogyan lehet Isten népe, az egyház sorai közé számlálni azokat, akik nem ismerik Isten igéjét, nem látogatják a rendszeres alkalmakat, nem olvasnak Bibliát, nem hallgatnak Jézus szavára, nem is engedelmessé válnak neki, nem teremnek gyümölcsöket, nem törekednek szent életet élni, nem emelik fel szavukat a hamisság és tévtanítás ellen, és nem határolják el magukat attól stb.? Miért mondtuk el mindezeket? Azért, hogy meglássuk a szelektálás szükségességét!

De ki fogja ezt a szükségszerű szelektálást elvégezni? Egy biblikus, hitvalló gyülekezetben ez a feladat a presbitériumra hárul (amelynek a lelkész a tagja). A gyülekezet vezető testülete, a presbitérium hivatott arra, hogy megvizsgálja a jelölteket. És itt van a probléma. Ezt senki nem vállalja fel. Sem a lelkész, sem a presbitérium. Sem a gyülekezeti taggá válás esetében, sem a sákramentumok kiszolgáltatásakor sincs felelős szelektálás. Sajnos, ez hívő lelkészek illetve presbitériumok esetében is igaz. Ilyenkor mindig kézenfekvő az *ecclesiolában* gondolkodni. Ha az egyházban nincs is rend és tisztaság, de legalább az *ecclesiola* kötelékein belül van élet! - mondják. Ezzel egy újfajta *erasztianizmus*⁸ hívei lettek. Nem a világi hatóság kezébe adták át a hatalmat, hanem a szuverén nép kezébe. A szuverén nép kezében van immár az, hogy ki lehet egyháztag, és ki részesülhet a sákramentumokból. Övék a hatalom, és ők döntenek el az erre való alkalmasságukat. Milyen az a krisztológia, amelynek következményeként elvetjük a kulcsok hatalmával való élest? (lásd még a Heidelbergi Káté 83., 84., és 85. kérdés-feleletét) De hogyan lehet valakit *eltiltani* az úrvacsorától, ha nincs meg a hatalmunk arra, hogy *odaengedjük* az Úr asztalához? Lemondtunk a kulcsok hatalmáról? Lehet-e ekkleziológiáról úgy beszélni, hogy nincs egyházfegyelem? Milyen az *ecclesiola* ekkleziológiája?

Végül még egy fontos kérdés. Hogyan válik láthatóvá a láthatatlan egyház? Pontosan az ige hirdetésében, a sákramentumok kiszolgáltatásában, a hitvallásaiban, a pásztori felvigyázásban és az egyházfegyelem gyakorlásában. Nem új tanítás ez sem. A híres „Synopsis”⁹, – amelyet először 1625-ben jelentetett meg Polyander, Rivetus, Wallaeus és Thysius – már beszélt ugyanerről. Ne próbáljuk tehát különválasztani a két egyházat, hanem inkább törekedjünk arra, hogy a látható egyház egyre inkább megfeleljen az igaz egyház három ismertetőjelének. És ha Jézus az egyház királya és feje, engedelmeskedjünk neki. Hiszen az ige-hirdetésnek, a hitvallásos tanításnak, a pásztori felvigyázásnak, az egyházfegyelemnek és a sákramentumoknak is csak a látható egyházban van értelmük és jelentőségük.

Ez az, amit a mai keresztyénség nem mer felvállalni. Ilyenkor inkább létrehozzák egy másodlagos megoldásként az *ecclesiolát*. Az *ecclesiola* tehát az engedetlenség és az emberi rögtönözés gyümölcse. Jézus soha nem parancsolta az Ő igéjében, hogy alternatív megoldásként különböző – belső vagy külső – *szervezeteket* hozzunk létre, hanem egy olyan *egyházat* amely az ige fundamentumán áll, amely az igazság oszlopa (1Tim 3,15) és amelyben Isten megdicsőül (Ef 3,21)! És itt nem hisszük, hogy Timótheust egy láthatatlan egyház tisztaságának megőrzésére szólította volna fel Pál!

Egyház nélkül, biblikus igaz egyház nélkül, vajon mennyit ér a jó teológia, a tiszta krisztológia és szoteriológia, a jó tanítás? Ahogyan ezt egy XIX. századbeli presbiteriánus lelkész, Stuart Robison kérdezte: „Megfelelhet-e egy egyház nélküli teológia jobban a tiszta evangélium feltételeinek mint egy olyan egyház amelynek nincs teológiája?”¹⁰ Mennyire szomorú, hogy az *ecclesiola*, bár jobb teológiával rendelkezik mint a nagy egyház, nem akarja felvállalni azt, hogy *szükség van egy hitvalló igaz egyházra*. Van teológiájuk, de nincs egyházuk. Ezek a csoportok ki is mondják, hogy ők nem akarnak egyházak¹¹ lenni, hiszen eleve benne vannak egy másik „egyházban”. Ezzel tagadják azt, hogy Isten népe köteles egy látható igaz egyházhoz csatlakozni illetve azt létrehozni (lásd Belga Hitvallás 28. cikkely).

Testvérek, nem látjuk, hogy a biblikus krisztológia és szoteriológia megköveteli a biblikus ekkleziológiát? Nem nyilvánvaló, hogy a Biblia logikája elől nem lehet menekülni? Hogyan illeszkedik ide az *ecclesiola*?

Látjuk-e, hogy az „*ecclesiola in ecclesia*” kapcsolatban áll ilyen átfogó jellegű kérdésekkel is: *Király-e Krisztus az egyházban? Úr-e a Megváltó a megváltottak felett? Vagy csak az „ecclesiola” felett király? Kikért halt meg Krisztus? Kik tartoznak az Ő egyházához? Van-e látható igaz egyház? Szükséges-e a fegyelem és a szelektálás a helyi gyülekezetben?* stb.

Ne becsüljük alá az *Istentől rendelt* közösségi forma, a hitvalló gyülekezet vagy az igaz egyház fontosságát. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert egy olyan korban élünk, amikor az ún. *szabadúszó* keresztyénség a leg-

kényelmesebb. A következő köztes lehetőség az *ecclesiola in ecclesia*. A biblikus keresztyénség viszont *gyülekezetcentrikus*. Azt látjuk, hogy valahányszor az emberek megtértek, az apostolok gyülekezetekbe fogták össze őket, majd végül véneket is rendeltek/választottak föléjük (ApCsel 14,23; Tit 1,5). A keresztyének nem voltak magukra hagyva. A gyülekezetekben pedig ezek a vének felelősséget vállaltak a tagokért, és tekintéllyel rendelkeztek. Klasszikus ige erre nézve a Zsid 13,17: „Engedelmeskedjete elöljáróitoknak és fogadjatok szót, mert ők vigyáznak a ti lelkeitekre, mint számadók; hogy ezt örömmel műveljék és nem bánkódva, mert ez néktek nem használ.” Hogyan lehet ezt egy láthatatlan egyházban gyakorolni? Vagy talán az *ecclesiola* lenne az erre alkalmas közeg? Nem látjuk, hogy mindezt csak a hitvalló gyülekezetben lehet megvalósítani?

A gyülekezethez való csatlakozást sürgeti Ágoston is *Vallomásaiban*, amikor is Victorinust és Simplicianust (aki már keresztyén volt) szólaltatja meg. Victorinus egyszer bizalmasan azt mondta Simplicianusnak: „Tudd meg, hogy én már keresztyén vagyok!” Mire Simplicianus így válaszolt: „Sem nem hiszem, sem nem számítalak a keresztyének közé, amíg nem látlak Krisztus gyülekezetében.”¹²

Hol van itt az *ecclesiola* helye? Hiszen sem a krisztológia, sem a szoteriológia sem az ekkleziológia nem támogatja az *ecclesiola* létrejöttét.

Összegzés és alkalmazás

Mi lenne az „*ecclesiola in ecclesia*” kérdésének magyar (de nem csak magyarországi!) vonatkozású mondanivalója? Aktuális-e itt egyáltalán ez a kérdés? Vagy holmi anakronizmussal¹³ van dolgunk? Ha egy helyzetelemzést készítenénk mi kerülhetne be a végső jelentésbe?

Először is elmondható az, hogy az „*ecclesiola*”, itt is *jelen volt* és *jelen is van* a különböző egyházakon belüli csoportosulások, felekezetközi szervezetek és szövetségek formájában. A régebbi szervezeteknek,

különösen a rendszerváltás után élénkült meg tevékenységük, de új szövetségek, szervezetek is létrejöttek. Lehet, hogy ezek a csoportok nem szívesen vállalják fel azt, hogy ők *ecclesiolák* – sőt esetleg tiltakoznak is ez ellen –, de a Lloyd-Jones által megadott „*ecclesiola*” ismérveire alaposan rászolgálnak. Ezt azért mondjuk mert:

- igyekeznek a hívőket szervezeteikbe csoportosítani
- önkéntes tagsággal rendelkeznek és próbálnak egyfajta fegyelmet is gyakorolni
- elégedetlenek az egyházon belüli helyzettel, lelki viszonyokkal esetleg bizonyos tanításokkal
- az egyháznak a Bibliával nem megegyező és hitvallásoktól eltérő tanítását megváltoztatni nem kívánják, legalábbis érdemben eddig ez irányban nem sokat tettek
- a reformáció második lehetőségeként jöttek létre, hisz a nyílt konfrontációt nem merték felvállalni
- hangsúlyozzák, hogy mindenáron az egyházon belül akarnak tevékenykedni
- belülről szeretnék ébresztgetni a „halott gyülekezeteket”, belmissziót folytatva
- sajátos ekkleziológiai szemlélettel rendelkeznek. Igaz ugyan, hogy a Biblia sok ekkleziológiai kérdésben egyértelműen nyilatkozik, és a hitvallások ezt igen precízen rögzítik, de ezek a testvéreink erre ezt szokták mondani - „azért a magyar helyzet más”

Sajnos itt foglalkoznunk kell a kompromisszum kérdésével és a kétféle való sántikálás vetületeivel is. Ezalatt pedig azt értjük, hogy ezek az *ecclesiolák*, szövetségek, felekezetközi társaságok – egyrészt hangoztatják a Biblia és az ige iránti elkötelezettségüket, a hitvallások iránti ragaszkodásukat, reformációra való törekvésüket – másrészt azonban meglepő módon a nagy „*ecclesia*” iránti lojalitásukról¹⁴ is vallást tesznek. *Elfogadják* annak a nagy „*ecclesiának*” az *autoritását* azaz *tekintélyét*, amelyhez részben tartoznak, és amely nyilvánosan elveti a Bib-

lia abszolút tekintélyét és tévedhetetlenségét. Ragaszkodnak azokhoz, akik már rég nem tanítanak, és nem élnek hitvallásaink szellemében.

Szemléltetésképpen nézzünk meg egy-egy idézetet két ilyen szövetségtől:

a. „a ...Szövetség ... közel egy évszázados *egyházhoz való hűségét* ... mind szándéknyilatkozatában, mind pedig alapszabályzatában kinyilvánította; ezek a dokumentumok az egyház irattárának részét képezik, s attól *eltérni semmiképpen* nem kíván...” Itt testvéri szeretettel emlékeztetnénk mindenkit, hogy a Krisztushoz és az Ő igéjéhez való hűségünket semmi sem pótolhatja.

b. „Nem lehet eléggé hangsúlyoznunk, hogy a ...Szövetség *nem az egyházzal párhuzamos – még kevésbé rivalizáló – szervezetet* akar építeni és működtetni. Mint szervezetnek az a célunk, hogy tagságunkat biblikus hit-egységre és gondolkodásbeli egységre segítsük. Pál, a korinthusiaknak így fogalmazza meg ezt a programot: legyetek teljesen egyek ugyanazon értelemben és ugyanazon véleményben (1Kor 1,10)”. Nos, itt két dolgról feledkeznek meg. Az egyik az, hogy Pál ezeket a célkitűzéseket egy gyülekezet/egyház esetében fogalmazta meg. Pál tehát nem az ecclesiola *szervezetében* gondolkodott. A másik pedig az, hogy a tagság biblikus hit-egység és gondolkodásbeli egységre való nevelése már önmagában egy *szeparáció* a másként gondolkodó nagy többségtől, aki semmilyen tanításban nem részesül.

A kompromisszum másik megdöbbentő formája az ecclesiolák egyes vezetőinek illetve tagjainak *következetlen közösségvállalása* a liberális és ökumenikus szemléletű nagyegyházak képviselőivel. Itt nem szeretnénk példákat adni, hisz célunk nem személyekre való mutogatás, hanem egy jelenség leleplezése és tudatosítása.

Ebben a kompromisszumban persze nem lehet túl sokáig időzni. Amiképpen a keresztyén életben sincs stagnálás, csak előrehaladás vagy visszaesés, úgy a kompromisszumos kötelék is vagy megbénít vagy abból szabadulni kell. Mi ez utóbbiban reménykedünk és kérjük az Urat, hogy adjon erre erőt, bátorságot és bölcsességet. Két ígét helyezek a szí-

vedre, amit nem kívánok kommentálni „az igazság szabadokká tesz titeket” (Jn 8,32) és „Mert semmit sem cselekedhetünk az igazság ellen, hanem csak az igazságért” (2Kor 13,8). Gondolkozz el, hogy mi a te feladatod és felelősséged ebben a kérdéskörben!

Itt az ideje tehát a *kijózanodásnak* és az ige alapján történő *helyzet-felmérésnek és döntéshozatalnak*. Ebben talán segíthet az a néhány – az ecclesiolákkal kapcsolatos – megfigyelés és megállapítás, amelyeket itt adunk közre:

- ezek az ecclesiolák, szövetségek, felekezeti szervezettek eddig *egyetlen tanbéli változást* sem produkáltak, a hivatalos egyházak tanálaspontját egy jottányit sem befolyásolták.

- a szervezetek *túlélése, fennmaradása és egysége* sokkal fontosabbá vált mint a pár évvel azelőtt meghirdetett teológiai igazságok illetve célkitűzések, amelyekért síkraszálltak.

- ezek az ecclesiolák, szövetségek soha nem fogják tudni lemosni magukról a *szakadár* vagy *szektás* minősítést. A nagyegyház tevékenységüket egyébként is károsnak és veszélyesnek minősíti, különösen akkor ha azt nem tudja elég *hatékony és megnyugtató módon kontrollálni*. Ezért az „ecclesiola” is csitítgatja egyes következetesebb tagjait és próbálja őket visszafogni a nyilvános állásfoglalástól, illetve konkrét lépések megtételétől – holott pont ez lenne a cél –, mondván, hogy ez *kompromittálná* a csoportot.

- a *helyi, lokális* reformáció/megújulás több helyen is kudarcba fulladt. Ez – különösen Erdélyben – a szisztematikus üldözéseknek és a „hatékony adminisztratív intézkedéseknek” tulajdonítható. Lehetséges-e ilyen, hogy a keresztyéneket saját egyházaikon belül üldözzék? Ez lenne Krisztus egyházának *modus vivendi*-je? Ez a keresztyén egyház normális életformája? Ha az „ecclesiola in ecclesia” nem kivitelezhető *lokálisan* vajon megvalósítható-e *globálisan* az egész egyházban?

- az egyik ilyen kis csoportosulás, miután több csatát veszített, lassan az egyház *felügyelete* alá került. Ez az jelenti, hogy minden komolyabb vállalkozásukat *kötelesek* különböző felső egyházi fórumokkal *engedé-*

lyezetteti. Ezek a fórumok vétójoggal rendelkeznek. A másik csoport, jóllehet még viszonylagos szabadságot élvez, *érthetetlen módon tévóvázik* – bizonyára a *teológiai látás* és a *stratégia hiánya* miatt. Ha missziói stratégiai nyilatkozataikat olvassuk, azt látjuk, hogy évente új *ellentmondásos programokat* hirdetnek meg. Ez persze a pragmatikus, a célszerűsége összpontosító, a helyzetből kiinduló ekkleziológiai szemléletnek az eredménye. Nem kellene vajon ismét visszatérni a *Sola Scripturához*?

- *lépéshátrány* a nagy ecclesiával szemben. Sajnos mindig csak *válaszreakciók* születnek a nagy egyház lépéseire, esetleges visszaéléseire. Mikor lesz végre az *ecclesioláé a kezdeményezés*?

- vezető teológusaik *nagy előszeretettel mossák össze* a látható illetve láthatatlan egyházzól¹⁵ szóló tanítást úgy, hogy közben az *igaz és hamis egyház* tárgyalását tudatosan mellőzik. Ez pedig azért van, mert az igaz és hamis egyházzól szóló tanításnak bizonyos alkalmazásai kellemtlenül érintenék ekkleziológiai nézeteiket. *Felelős döntések* és *határozott lépések* meghozatalát pedig senki nem akarja vállalni. Ilyenkor pedig nagyon kézenfekvő a láthatatlan egyházzól beszélni, hisz annak *sem tagságát sem határait* nem kell megállapítaniuk. Pedig a Biblia nem láthatatlan gyülekezetekről beszél, hanem konkrét közösségekről, amelyek egy adott helyen voltak.

- az ecclesiolán belüli *tanfegyelem hiány*. Egy belső megújulás elengedhetetlen feltétele, bizonyos teológiai kérdések tisztázása, ezeknek egységes elfogadása, majd azoknak következetes képviselése és hirdetése. Ezzel szemben a nyilatkozatok elég széles skálán mozognak. Továbbá, az ecclesiolák esetében soha nem lehet tudni pontosan, mi a hivatalos álláspontjuk jó néhány adott kérdésben. Kérdés, hogy amit képviselnek, az a Biblia álláspontja-e, a hitvallásokkal megegyező álláspont, a vezető teológus(ok) magán álláspontja, a nagy egyház álláspontja esetleg az ecclesiola sajátos – az adott helyzetnek leginkább megfelelő – álláspontja. Azt sem lehet tudni, hogy ez az álláspont mennyire kötelező a tagságra nézve. *Normatív, opcionális* vagy esetleg *tájékoztató* jellegű?

- a *személycentrikusság* veszélye. Ez is egy igen valós veszély. Az ige tekintélye helyett néha személyek tekintélye és állásfoglalása a döntő. Holott egy *ige és tekintélycentrikus* keresztyénség nevelése lenne a cél. És mi lesz akkor, ha ezeket a vezetőket hazaszóllítja az Úr?

- a keresztyének *feláldozásának* módszere. A frissen megtérteket, a lelki csecsemőket visszaküldik a halott gyülekezetekbe. Mindenki menjen vissza oda ahonnan jött, és ott „világítson”. De mit jelent világítani? Mit jelent a világosság fiának lenni? Bizonyára nem azt, hogy egy glóriával¹⁶ a fején világít, mindenkire mosolyog és alázasan mindent helyesel. Nézzük az igét: „Mert valátok régen sötétség, most pedig világosság az Úrban: mint világosság fiai úgy járjatok... És ne legyenek közösségek a sötétségnek gyümölcstelen cselekedeteivel, hanem inkább meg is feddjétek azokat... Mindezek pedig megfeddetvén, a világosság által napvilágra jönnek...” (Ef 5,8.11.13) *Világítani tehát azt jelenti, hogy a sötétség cselekedeteit leleplezzük, megfeddjük és azoktól elhatárolódunk*. Elvárhatjuk-e ezt egy fiatal, a tanításban járatlan keresztyéntől? Hiszen az ilyenről azt mondja az ige, hogy „tejjel él, járatlan az igazságnak beszédiben... kiskorú” (Zsid 5,13). *Alkalmass-e ezekre a lelki csatározásokra?* Miért van oly sok visszaesés, elhajlás, szektákhoz való csatlakozás a frissen megtértek között? Azért mert másoknak térítettük meg őket! Azért mert a fiatal hívő nem tud disztingválni, nem tud különbséget tenni! Azért mert feláldoztuk őket! A távolsági utógondozás nem megoldás! Hiába próbálják ezt úgy ellensúlyozni, hogy havi, negyedévi csendesnapokat/erősítőket szerveznek. Mert ez az egyszeri feltöltekezés csak a *vegetálásra* elég. Az alapvető létfunkciók fenntartására. A következő lélekerősítő alkalom pedig esetenként nagyon távol lehet.

Ez a koncepció tehát *teljesen idegen* a Bibliától. A megtért embert a Biblia szerint egy hitvalló közösségbe kell integrálni, ahol megfelelő táplálékban és támogatásban részesül. A gyülekezet a kiképzőbázis (az apostoli korban ilyen volt Antiókhia), ahonnan a megerősödött keresztyén kimegy a világba és „világít”. A Biblia mindig *ebben a kontextusban* beszél a világításról.

Dr. Martyn Lloyd-Jones annak a meggyőződésének adott hangot, hogy elérkezett az *ekkléziológiai szemléletünk reformációjának a pillanata*. Sokan nem hallották vagy nem értették meg ezt akkor. Ó bárcsak mi meghallanánk és megértenénk ezt a sürgető szükségszerűséget! Ó bárcsak lenne ez a könyv egy keresztyén kiáltvány! Ó bárcsak elgondolkodnánk a *hatodik fejezet kérdésein!*

Meddig várat még magára az ekkléziológiai reform? Különösen most amikor a *magyar helyzet legalább annyira válságos* mint az 1965-66-os angol szituáció? Tőled kérdezem ezt, aki e sorokat olvasod! Tőled aki esetleg felelősen tudnál lépni ezügyben! Ó bárcsak lenne ez „idejében mondott beszéd” (Péld 15,23). Hiszen mennyire időszerűek az „*ecclesiola in ecclesia*” kérdésének magyar vonatkozásai is! Emlékezzünk arra, hogy az ige felszólítja az egyházat az ekkléziológiai reformra: „Szépségedet a király kívánja; hiszen urad ő, hódolj hát néki!” (Zsolt 45,12). Vajon érvényes-e ez az ige a mai magyar keresztyén egyházakra? Vagy ismét – immár hányadszor – más a magyar helyzet? Vajon megdicsőül-e Isten a mi egyházainkban? Avagy csak az ecclesiolában szorítunk neki egy kis helyet? Milyen alapon tesszük ezt? Egyetemesek-e az ige tanításai az ekkléziológia kérdéskörében?

Tudunk-e fejet hajtani az ige tekintélye előtt? Ha igen, akkor kezdjük el az ekkléziológiai reformot.

Szőke Imre
a KGTMI megbízásából

Jegyzetek:

- ¹ ekkléziológia - az egyházzal szemben tanítással foglalkozó teológiai diszciplína neve
- ² Aki többet szeretne megtudni az angliai helyzetről és Lloyd Jones vívódásairól, olvasásra ajánljuk: Iain H. Murray, David Martyn Lloyd-Jones - *The fight of faith 1939-1981*, vol.2, The Banner of Truth Trust, Edinburgh, 1990
- ³ Assembly of the Evangelical Alliance
- ⁴ megváltástan
- ⁵ tökéletességre való törekvés
- ⁶ Ezzel az érveléssel is különösen az ún. népegyházi kereteket igyekeznek igazolni. Mondanunk sem kell, hogy nem biblikus módon.
- ⁷ Érdekes, hogy ez a tétel teljesen másként szól ha az ecclesiolai tagságról van szó. Ekkor már pontosan lehet tudni, hogy kicsoda alkalmas az ecclesiolához való csatlakozásra.
- ⁸ Eraszthus, heidelbergi orvosról elnevezett teológiai nézet. Eraszthus tagadta az Isten által rendelt egyházi tisztségviselők autoritását. A sákramentumok kiszolgáltatását a világi hatóságra akarta bízni. Nem tévesztendő össze Erasmusszal, aki Rotterdamban született.
- ⁹ Teljes neve: *Synopsis purioris theologiae disputationibus*
- ¹⁰ *Modern Reformation*, 30. o., May/June, 1999
- ¹¹ Mivel az „ecclesiola” saját állítása szerint sem egyház, a sákramentumok kiszolgáltatását sem vállalhatná. De sajnos, ezen a területen is nagy a zavar és sok a visszaélés.
- ¹² *The Confessions of St. Augustine*, 164. o., Liveright Publishing Corporation, New York, 1943
- ¹³ elavult nézet, korszerűtlenség
- ¹⁴ hűségükről
- ¹⁵ A látható és láthatatlan egyház kifejezések helytelen használatáról lásd még: *Collected Writings of John Murray*, 1. kötet, 231. o., The Banner of Truth Trust, Edinburgh, 1989
- ¹⁶ fénykoszorú

ECCLESIOLA IN ECCLESIA

Amiről a következőkben szólni fogok, mind logikai mind kronológiai folytonosságában kapcsolódik ahhoz, ami eddig elhangzott ezen a konferencián. Úgy is mondhatnám, hogy bizonyos értelemben utóírata, vagy kritikája azoknak a reformációhoz kapcsolódó szemléleteknek, amelyeket már megvizsgáltunk, s mint ilyen az általánosan megjelölt tematika része, annak ellenére, hogy önmagában nem határozható meg úgy, mint „a reformáció egy szemlélete”.

Más szavakkal: megpróbálok valami olyasmit tární önök elé, ami talán képes lesz megmutatni a reformáció érdekében tett különböző erőfeszítéseket, illetve változó nézőpontokat a XVI. században. De ezek mellett – és úgy gondolom, ezért olyan nagyon fontos számunkra e törekvések megértése – megpróbálok rámutatni arra, hogy mennyire meghatározza ez ma is lelkési státusunkat, hiszen legtöbbszörnek sok olyan egyháztagnak van, akiket sajnos a legjobb szándékkal is csak névleges keresztyéneknek tekinthetünk. A most elhangzó előadás elkerülhetetlenül felveti annak a kérdését, hogy hogyan viszonyuljunk ezekhez az emberekhez, akik egyházunkba tartoznak ugyan, de akikkel szemben mint evangéliumi lelkészekként, komoly fenntartásaink lehetnek.

I.

Először meg kell határoznunk, mit jelent az „ecclesiola in ecclesia” fogalma. Rendkívül fontos, hogy ezt világosan és pontosan írjuk le, hiszen egész érvelésünk ezen a pontosságon áll vagy bukik. Mit jelent tehát a kifejezés? Lefordítva: „kis egyház az egyházban” vagy „kis egyházak az egyházban”. Más szavakkal: azok, akik megalapították ezeket a „kisegyházakat”, nem kívántak egy új egyházat teremteni. Ez alapvető. Őket egyáltalán nem foglalkoztatta a kiválás gondolata, sőt határozottan és hevesen elleneztek. Nem törekedtek arra sem, hogy megváltoztassák

az egyházi tanítást. A korai angol reformátorok – köztük Thomas Bilney, és mások – valóban ezt akarták; azoknak az embereknek azonban, akik hittek a „kisegyház” gondolatában, ez soha nem volt szándékuk. Mi foglalkoztatta őket? Nem az egyház természetével voltak elégedetlenek, hanem sokkal inkább a működésével. Nem az egyházi tanítást kritizálták, hanem az egyház lelki életét és állapotát. Ez alapvetően érinti a témára való teljes rálátásunkat. Belső egyházat szerettek volna formálni az általános egyházban, s ez egy olyan igaz hívőkből álló magot képezett volna, amely az egész egyház életére kovászként hathatott. Nagy vonalakban így határozhatnánk meg a „kisegyház” fogalmát. Nem mozgalomnak kell tehát tekintenünk, hanem valami olyannak, amelynek a helyi egyházközösségekben kellett megtörténnie.

A továbbiakban meg kell értenünk, – és azt hiszem, ezt mindenkiről elmondhatjuk, aki valaha érdekelt volt ebben a kérdésben és megpróbálta gyakorlatba is ültetni, hogy a gondolat csak a reformáció második lehetőségeként ötlött fel. Ha az egész egyház reformációját célzó próbálkozás esetleg kudarcot vallott volna, akkor minden, amit tenni lehetett és tenni kellett, az ilyen egyházon belüli magok létrehozása volt, amelyekről az emberek hitték, hogy áthathatják és megújíthatják az egyház életét.

Kissé bonyolult a kérdés megközelítése, hiszen előzőleg ezt már sokan megkísérelték különböző országokban és különböző századokban is. Ezek részletes leírásánál most nem időznék el, azért sem, mert végül teljesen összezavarhatnak. Ami azonban annál inkább foglalkoztat, az maga a gondolat lényege. Meggyőződésem szerint számunkra ez a fontos.

Néhány olyan irányelvre szeretnék rámutatni, amelyek mentén ennek a gondolatnak a megvalósulása elkezdődött. Egyes vonatkozások minden ilyen elv vizsgálatakor megemlíthetők. Például minden próbálkozást egy közös alapgondolat éltetett: mindenikük hangsúlyozta a kisegyházak tagságának önkéntes jellegét. Az embereknek ugyanúgy lehetőségük volt arra, hogy belépjenek a belső egyházba, mint arra, hogy ne. Ez teljes mértékben a saját akaratukon múlt, de attól a pillanattól kezdve, hogy tagokká váltak, egy nagyon szigorú rendnek kellett alávetniük magukat. Nyilvántartások és névsorok tették lehetővé azt, hogy

közvetlen módon követhető legyen, ki milyen gyakran látogatja az alkalmakat, s ha egy férfi vagy nő nem jelent meg rendszeresen, akkor kizárták, kiközösítették. Néha még bírságot is kellett fizetnie.

Mivel foglalkoztak ezekben a társaságokban? Itt több minden szóba jöhetne, de alapvetően a központi gondolat minden társaságnál az volt, hogy ezeknek olyan alkalmaknak kellett lenniük, ahol olyan tanítás folyik, amely a nyilvános igehirdetések alatt nem hangozhatott el. Legtöbbször hetente egyszer találkoztak – válogatott társaságban –, hiszen a gyülekezetből csak az igaz hívők jöttek össze. Általában ezek az alkalmak kötetlenül zajlottak, megbeszélték a vasárnapi prédikációt és lehetőség nyílt kérdések feltételére is. Helyenként adva volt a lehetőség arra is, hogy az emberek megoszassák tapasztalataikat és élményeiket. Máshol ezt teljesen helytelenítették, mert nem hittek benne. Más esetekben – pl. a németországi csoportok – igen komolyan foglalkoztak tanbéli kérdésekkel is, sőt a filozófia is előjött néha. Helyenként vitatkozni is lehetett, másfelől viszont a tankérdések megvitatását teljesen tiltották. Láthattuk tehát azt a változatosságot amely ezeket az alkalmakat jellemezte, de amely nem befolyásolta az alapgondolatot.

Általában jellemző volt ezekre az együttlétekre a laikusok szólásszabadságának biztosítása is. Ez az újítás a hívők egyetemes papságáról szóló tanításhoz kapcsolható, amelyről egy korábbi előadásunkban már szó esett. Az emberek úgy érezték, hogy a laikusoknak nincs elég alkalmuk a megnyilvánulásra, s ezért ezekben a gyülekezetekben felszólalhattak, illetve kérdéseket tehettek fel. Fontos és megjegyzésre méltó gondolat. A nők státusát tekintve lényeges különbségeket figyelhetünk meg. A legtöbb alkalmon a nők is részt vehettek. Spener német író szerint – akire később még hivatkozni fogok –, az asszonyoknak valóban megengedték, hogy részt vegyenek az együttléteken, de egy védőfal mögött kellett meghúzódnuk, mindenki előtt rejtve, és a beszélgetésbe sem kapcsolódhattak bele. Egyes közösségek gondosan elválasztották egymástól a nő és nőtlen férfiakat, illetve a férjes asszonyokat és hajadonokat, s tették ezt különösen akkor, amikor tapasztalatcserére került sor.

Egy másik fontos és általában közös vonás volt a lelkész jelenlétének és felügyeletének a hangsúlyozása. Egyes közösségek azt vallották, hogy minden alkalmat a lelkésznek kell vezetnie, más szabadabb elvűek azonban hirdették, hogy a közösség tagjai megválaszthatják saját lelkészüket, ha erre igény van. Luther például ez utóbbi álláspontot képviselte. Abban mégis majdnem minden közösség egyetértett, hogy szükség van a lelkészi felügyeletre, hiszen egyes együttlétek, amelyeken a lelkész nem vett részt, szélsőséges megnyilvánulásokban és túlkapásokban végződtek. Fontos azonban, hogy minden közösség lehetővé tette a laikusok számára az egyes alkalmakon való részvételt, s ezáltal azt, hogy jelenlétükkel nagyobb mértékben befolyásolhassák az egyházi életet.

II.

Ezek voltak tehát az egyházban létező kisegyházak általános jellemzői. Térjünk most át néhány történelmi példára. Furcsának tűnhet, de az első példa ilyen egyházon belüli mag kialakulására a szerzetesség. Az alapgondolat hasonló: elégedetlenség az egyház általános állapotával és olyan emberek összehívása, akiket ez a probléma nyugtalanított, és akik kívántak is valamit tenni a változás érdekében. Megmaradtak az egyházban, és egyáltalán nem gondoltak a különválásra. Különálló testület formáltak az egyházban, s természetesen, ahogyan az idő múlt, új mag jelent meg az eredeti magon belül, amikor az kezdett széthullni. Egy másik reformációt megelőző példa a Morva testvérek csoportja, s azt hiszem, ide sorolhatjuk a waldenseket is. Nem akarok ezeknél időzni, hiszen Luther volt az első, akit komolyan érdekelt az „egyház az egyházban” gondolata. Kálvint és Zwinglit sohasem foglalkoztatta, sőt tudomásom szerint ők ellenezték is. Az azonban biztos, hogy a gyakorlatban soha nem próbálták megvalósítani. Az anabaptizmusra is ez volt érvényes, hiszen ők pontosan az ellenkezőjét tették: különváltak és kiváltak az egyházból, arra hivatkozva, hogy választásuk az egyetlen igazi megoldás. Az anabaptizmus irányelve tehát pontosan ellentéte annak, ami jelen vizsgálódásunk tárgyát képezi.

A probléma egészét tekintve különösen érdekesek Luther meglátásai. Néhány olyan kérdést szeretnék itt kiemelni, amelyek sajátosan abból fakadtak, hogy Luther nemcsak játszott a „kisegyház” gondolatával – ahogyan ezt egyesek tették –, hanem hirdette is megvalósulásának szükségességét. Már 1522–1523-ban foglalkoztatta a téma, de csak 1526-ban közölt erről valami igazán meghatározót. „Előszó a német miséhez” című írásában hozta nyilvánosságra azon véleményét, mely szerint minden változásnak ebben az irányban kellett történnie. Miért döntött így? A válasz: azért, mert az egyház állapota mélyesen elszomorította. 1513-tól 1520-ig, sőt 1521-ig a helyzet magaslatán állott, ha fogalmazhatunk így. Tanításait eleinte lelkesedéssel fogadták, és úgy tűnt, hogy minden úgy alakul, ahogyan elképzelte, de aztán a reformáció lendülete láthatóan megtorpant, és semmi lényeges változás nem történt. Az emberek egyre elővigyázatosabbakká lettek, majd egyre inkább tétováztak, politikai értékelések kaptak hangot, és Luther egyre jobban elcsüggedt. Mindezek ellenére azonban továbbra is foglalkoztatta és zavarta az egyház állapota, amelybe maga is tartozott, és aggódott azokért a gyülekezetekért, amelyek elfogadták tanításait. Úgy érezte, hogy nincs lelki élet, hogy nincs bennük hitbeli buzgalom, egyszóval: hogy nem élnek keresztyénekhez méltóan, úgyhogy egyre inkább szükségesnek látta a szigorú fegyelem bevezetését. Ebben az időben a protestánsok a harctéren is vereséget szenvedtek, s Luther ezt is a fegyelem hiányának tulajdonította, mely hiány szerinte a keresztyének életét egészében is jellemezte. Ezért tehát fontosnak tartotta, hogy fegyelmi intézkedések történjenek az egyházban. Egy másik dolog, ami mélyen elszomorította, és ami igazolni látszott döntésének helyességét, az anabaptizmus jelensége volt. Ez a mozgalom haragra lobbantotta, és határozottan kiállt ellene. Úgy érezte, hogy az igaz egyházat, amely őt követi, meg kell védenie ennek hatásától és ez egyetlen módon lehetséges: a fegyelem bevezetése által.

Luther és az anabaptisták kapcsolata nagyon érdekesen alakult és egyfajta kettős viszonyt eredményezett. Annak ellenére, hogy Luther ellenezte a mozgalmat, bizonyos értelemben mégis csodálta, és kicsit féltékeny is volt arra a nagyszerű fegyelemre, amelyet ezek az embercök kö-

zösségi életükben gyakoroltak. El kellett ismernie, hogy ez az élet olyan minőséggel bírt, amely teljesen hiányzott az ő egyházából. Így tehát kettős módon viszonyult az anabaptizmushoz: fegyelmeznie kellett ellene a saját gyülekezeti tagjait, de ugyanakkor azt szerette volna megvalósítani, ami náluk olyan nagyszerűen működött. Ez végül azt eredményezte, hogy az egyházon belüli mag létrejöttét tartotta a változtatás egyetlen lehetőségének. Mivel úgy tűnt, hogy a teljes egyház megreformálására való terve meghiúsult, azt a második legjobb lehetőséget választotta, hogy megpróbálta összegyűjteni a valóban keresztyén embereket, és egyfajta belső gyülekezetté formálta őket. Luther odáig is elment, hogy kimondta: egyedül ezek az emberek részesülhetnek az úrvacsora sákramentumában. A többiek is lehetnek egyháztagok, de méltatlanok az úrvacsorai közösségre. Így tehát annak ellenére, hogy a hívek mind tagjai az általános, állami vagy népegyháznak – bárhogyan nevezzük is –, Úrvacsorával csak azok élhetnek, akik ehhez a belső testülethez tartoznak.

Luther javasolta, hogy elképzelését azonnal ültessék gyakorlatba. Erre mégsem került sor, mégpedig két okból. Egyrészt úgy érezte, hogy képtelen olyan embereket találni, akik méltóak lennének arra, hogy ebbe a belső magba tartozzanak, mert annyira válságos volt az egyház akkori állapota, és ez számunkra is komolyan megfontolandó. Másrészt 1526-ban összeült a speyeri Császári Diéta, amely pusztán politikai döntéseket hozott, és bizonyos szabadságjogokat biztosított az államfők, a választófejedelmek számára. Ekkor Luther is úgy érezte, hogy egyedi alkalom nyílik eredeti terve megvalósítására. Eddig úgy tűnt, hogy mindenki ellenzi tanításait, a választófejedelmek kényelmesek, fásultak voltak és féltek, s most végre maga a császár biztosít szabad utat a reformáció számára, úgyhogy Luther arra gondolt, eltér utóbbi választásától, és megpróbálja kivitelezni eredeti elképzeléseit. Ez végül azt eredményezte, hogy az „egyház az egyházban” gondolata nem valósult meg – legalábbis a gyakorlatban nem –, de Luther később is vágyakozva tekintett vissza időről időre erre a lehetőségre. Olykor, ha elcsüggedt és elbátortalanodott, újra és újra visszatért a gondolathoz, de a gyakorlatban többé nem próbálta kivitelezni.

Ugyanezt az eszmét vallotta a kor egy másik híres személyisége is, Franz Lambert egykori ferences szerzetes, aki már korábban megtért. Utazásai során Zürichbe érkezve nagy hatással volt rá Zwinglivel való találkozása. Aztán Strasbourgba ment, ahol megismerkedett Martin Buczerrel (vagy Butzerrel, ahogyan ő nevezte magát). Ebben az időben Hesen-i Fülöp is megpróbálta elindítani a reformációt annak a vidéknek a gyülekezeteiben, ahol élt, s azt a tanácsot kapta, hogy keresse fel Franz Lambertet, aki időközben már kidolgozta elképzelését az igaz keresztyének úgynevezett tökéletes egyházáról. Úgyhogy Lambert elment Fülöphöz és felvázolta neki a tervét. Fülöp hajlott is arra, hogy elfogadja, de először jobbnak tartotta ezt megtanácskozni Lutherrel. Luther addigra már meggondolta magát, és határozottan javasolta, hogy álljon el a tervtől. Az eredmény: Lambert elképzelései sohasem valósultak meg gyakorlatban azon a vidéken. Később Lambert tanári állást vállalt a marburgi egyetemen, majd 1530-ban elhunyt. Ezzel egyszerre meg is szűnt minden további ilyen jellegű próbálkozás.

Néhány megjegyzést szeretnék fűzni az elhangzottakhoz. Egyre inkább világosabb lesz előttem, hogy Luther sohasem gondolta teljesen át az egyházzal vallott nézeteit. Természetesen hitt az egyházban, az igaz egyházban, és valóban vissza szeretne volna állítani annak újtestamentumi formáját, de úgy vélem, sohasem gondolta ezt igazán végig. Emlékezzünk arra, hogy ezt Kálvin oly módon valósította meg, ahogyan az Luthernek sohasem sikerült. Következésképpen, nem lenne alaptalan állítás, ha Luthert opportunistának (a pillanatnyi előnyért megalkuvónak) neveznénk. Bizonyos értelemben ezt mégsem kritikaként mondom, és meg kell vizsgálnunk Luther akkori helyzetét is. Mivel ő újra felismerte, hogy a megigazulás egyedül hit által lehetséges, s mert megtapasztalta ennek felszabadító erejét, arra vágyott, hogy ezt mindenhol megismertesse az emberekkel. Az ő szemléletében az egyház pontosan ezt tehetne volna. Mégis úgy vélem, hogy sohasem dolgozta ki elképzelését részletesen, s ezért kellett mindig rögtönöznie. Gyakran változtatta véleményét a különböző körülményeknek megfelelően, de erre egy konkrét eset kapcsán már korábban rámutattam. Gyakran befolyásolták a vál-

takozó események, visszatért egyes gondolataihoz, majd elvetette őket stb. Ennek ellenére nagyszerű és csodálatra méltó ember volt még ilyenkor is. Ma már tudjuk, hogy nemcsak elfogadták az emberek, amiket mondott és tanított, hanem mindez dogmaként rögzülve alapvetően határozta meg a Lutheránus Egyházat. Luther élete bizonyos értelemben rossz fényt vet a keresztyén egyház későbbi történetére is, hiszen annak a veszélyét hangsúlyozza, hogy valamely személyiségre úgy tekintünk, mint végső tekintélyre és hogy mindent, amit mond, tesz vagy gondol egyetlen igazságként fogadjunk el.

Egy olyan személyiségről szeretnék most beszélni, aki ebben az összefüggésben talán még Luthernél is kiemelkedőbb. A strasbourgi Martin Bucerre vagy Butzerre gondolok. Őt mindenkinél jobban foglalkoztatta a fegyelem kérdése. Gondoljunk arra, hogy milyen nagymértékben hatott Kálvinra, aki néhány évet nála töltött Strasbourgban és feleségét is ott ismerte meg. Bucer szemléletében a fegyelemnek egyházi berkekben kellett megvalósulnia, nem pedig polgári erő által. Ezért harcolt tehát, és ezt a harcot több évig is folytatnia kellett. 1546-ban megjelent: „A gyülekezetek szükségéről és mulasztásairól, valamint arról, hogy ezeken hogyan változtassunk” című könyvében egészében biblikus módon közelíti meg a problémát. Később ezt a biblikusságot vetették a szemére, mi azonban csak bóknak tekinthetjük, abban az értelemben, hogy mindent, amit mondott, a Szentírás világos tanítására alapozott. Annak megfelelően vázolta fel gondolatait, amelyek a heves támadások ellenére is több évig megálltak, míg aztán egy politikai esemény folytán barátjával arfa kényszerült, hogy elhagyja az országot és Angliába meneküljön. Amikor néhány év múlva meghalt, elképzelései romba dőltek, kezdeményezéseit visszautasították, s az, amit valamikor elkezdett, szándékosan befejezetlenül maradt.

Ezek voltak tehát a XVI. század főbb próbálkozásai az „egyház az egyházban” gondolatának megvalósítására, s ahogy áttérünk a XVII. századra, egy újabb kiemelkedő egyéniséget, az egyik leglényegesebbet kell megemlítenünk. Philip Jacob Spenerre gondolok. A „pietizmus atyjának” is nevezték, s valóban nagy hatással volt Anglia egyházi éle-

tére, először a morva egyház, a XVIII. században pedig a metodisták által. Spener lutheránusnak született, nagy tudású, képzett ember volt. Nagymértékben hatott rá Arndt „Mi az igaz keresztyénség?” című munkája, és – mivel a tematikát illetően két irányról kell beszélnünk – ne feledkezzünk meg itt az észak-walesi Bangor egykori püspökének, Lewis Baylynek „A kegyesség gyakorlása” című híres munkájáról sem. Spener, akit mint rendkívüli tanárt és igehirdetőt tartunk számon, ezekben az olvasmányokban bukkant a kiségyház gondolatára. Nagyszerű és nagy hatású igehirdető volt, olyannyira, hogy a tanításaitól gyakran lelkesedő diákok, de más hallgatók is, folyamatosan igényelték irányítását, és kérték, hogy méltatná őket személyes találkozásokra is. Így kezdődött el tehát. Eleinte saját otthonában találkozott hallgatóival, majd más házaknál is, később középületekben, hogy további útmutatásokkal szolgáljon azok számára, akik a szent életvitelt szerették volna elsajátítani és gyakorolni.

Újra hangsúlyozni szeretném, hogy Spener hithű lutheránus volt, nem kívánta megváltoztatni az egyházi tanítás egyetlen pontját sem, nem akart kivonulni a gyülekezetből, és bizonyos értelemben a reformáció sem érdekelte. Valójában a gyülekezeti élet és kegyesség foglalkoztatta, ezért vállalta a már említett alkalmakon való részvételt is. Hallgatói számára alapította meg az ún. Collegia Pietatist (Kegyesség Iskoláját), és adta ki „Pia Desideria” című könyvét, amelyet nemrég újra nyomtattak, és Angliában is hozzáférhető. Lefordítva a következőket jelenti: „Az igaz evangéliumi egyház megreformálására való őszinte vágyakozás” és valóban kitűnő munka. Itt értekezik Spener a lelki hanyatlás okairól és állapotáról, illetve amit ennek megváltoztatása érdekében tenni lehet. Cselekvő módon szállt szembe a különválás gondolatával, és egy sereg érvet vonultatott fel ellene. Szemléletében az egyházból való kivonulás a következőket jelentette: annak a lehetőségnek az elvesztését, hogy a hívek jó irányba befolyásolhassák egymás életét; a szeretet törvényének megszegését; a seb felszakítását Krisztus testén, amely már amúgy is eléggé elkínzott; újabb lehetőséget a papsátnak a gúnyolódásra; a Megváltó, az apostolok és a próféták által

megmutatott isteni türelem példájával való ellenszegülést. A kiszakadók önmaguknak okoznak szenvedést, és minden kiválás egy újabbhoz vezet. Ezért az igaz keresztyének nem hódolhatnak be a kiszakadás gondolatának, sőt inkább „kollégiumokat” kellene formálniuk a gyülekezetben, amelyek növekedvén végül kihatnának a tudatlan sokaságra.

August Hermann Francke, Spener harminc évvel fiatalabb kortársa, évei ellenére is nagymértékben befolyásolta az ország keresztyén életét. Lehet, hogy már hallották a nevét Müller Györggyel kapcsolatban. Francke az általa alapított árvaház révén vált híressé, és nem Müller György volt az egyetlen követője. Ugyanezt tette a XVIII. században George Whitefield, és ezt próbálta Howel Harris is megvalósítani treveccai közösségében.

Francke és Spener a belső lelki élet megtapasztalásának fontosságát hangsúlyozták, szemben az „elvilágiasodó állami egyházzal, az elegyháziasodó igaz hittel, a lassan már csak külsőségekben megmutatkozó keresztyén életvitellel és a megkövülő tannal”. A XVII. században a lutheranizmus egyfajta skolasztikus jelleget öltött, és valóban érvényesnek tekinthető rá a „megkövülés”. Tanítása ugyanis lassan megkövült, élettelené és használhatatlanná vált, valami csupán intellektuálisat jelentett. A pietizmus pedig tiltakozás volt – ha úgy tetszik – a formalizmus (a száraz, üres külsőségek iránti ragaszkodás) ellen. Ez a két ember végig megvívta a harcot, és sokat kellett szenvedniük. Mindketten jól képzett teológusok és tehetséges tanítók voltak. Valóságos tragédia számunkra, hogy Angliában alig lelhető fel némi róluk szóló irodalom, vagy a munkáik fordításai. Bármerre jártak, – és állandóan az egyik helyről a másikra vándoroltak –, mindenütt létrehozták ezeket a „kollégiumokat” vagy „kiségyházakat”, amelyekről ingadozás nélkül kijelenthetjük, hogy valóban termékenyen hatottak egész Németországra.

Az az ember, akinek személyiségére meghatározó módon hatott Francke és Spener munkássága, és akiről a következőkben beszélni fogok, nem más, mint maga Zinzendorf báró. Az ő alakja inkább a XVIII. századhoz sorolható. Hithű lutheránus lévén eleinte ő sem akart kiválni a lutheránus egyházból. Esete mégis sajátos az „egyház az egyházban”

elv felől nézve is, mert először elfogadta a gondolatot, majd később el-
lért tőle. Mindjárt rámutatok arra, hogy véleményem szerint az elhajlás-
ra való tendencia már csírájában inherens (benne rejlő) módon ott léte-
zett a gondolat mélyén, és Zinzendorf esetében valóban szakadáshoz ve-
zetett, illetve a Morva Testvérek elnevezésű, szakadár jellegű csoport
megalakulásához.

III.

Az eddigiekben, ha kissé sietve is, de végigkövettük a gondolat eu-
rópai történetét. Más országokról is beszélhetnék – például Hollandiá-
ról –, de tulajdonképpen mindenhol történtek ilyen kísérletek, különö-
sen azokban az országokban, ahol Spener és Francke munkáit jól ismer-
ték. Mit mondhatunk azonban Nagy-Britanniáról? Érdekes vizsgálódás
tanúi lehetünk. Hittek-e a puritánok a „kisegyház az egyházban” gon-
dolatban? Annak ellenére, hogy esetleg furcsán hangzik, egyetlen vála-
szunk lehet erre a kérdésre: nem. A puritanizmus kezdetben mozgalom-
jellegű volt, egy olyan lelkiület vagy hatás, amely még nem felelt meg
az „ecclesiola” (kisegyház) feltételeinek. Egy gondolkodási irányzat
volt, de ekkor még nem nevezhető sem társaságnak, sem pedig valamely
jól meghatározott csoportosulásnak. Ami azonban lényeges számunkra,
a puritánokat nem foglalkoztatta az egyházon belüli kis csoportok meg-
formálása. Úgy tűnik, hogy sokan közülük a gyakorlatban mégis ezt tet-
ték, de véleményem szerint ez sem szándékuk, sem céljuk nem volt.
Olyan balesetnek nevezhetnénk, amely abból következett, hogy a gyü-
lekezetek többsége nem figyelte arra, amit érdekükben tenni kívántak.
Sohasem láttak hozzá tudatosan a belső egyház megalapításához, hiszen
eredeti céljuknak megfelelően az egész anglikán egyházra akartak ha-
tást gyakorolni, s ily módon folytatni a reformációt, amely időközben
ahelyett, hogy kiteljesedett volna, megtorpant. Ezért őket nem sorolhat-
juk egyértelműen a „kisegyház” alapítók sajátos kategóriájába.

Ezek szerint nem is voltak hirdetői a gondolatnak ebben az országban?
De igen. Híres példa erre dr. Anthony Horneck esete. Elsőként vetette fel
az ötletet 1678-ban. Német nemzetiségű igen képzett és tehetséges ige-
hirdető volt. 1671-ben lett a savoy-i kápolna lelkésze, és érdekes módon
ugyanúgy alapította első „kisegyházát”, mint korábban Spener. Ez teljes
egészeben tanításai eredményeképpen született. Tanításai nagy hatással
voltak néhány értelmes, gondolkodó fiatalemberre, akik később arra kér-
ték, találkozzon személyesen is velük. A kérésnek eleget tett, s ily módon
a gondolat egyre inkább kiteljesedett, és egyre szélesebb körökben terjedt
el. Akárcsak az előző esetben, ők is hetente találkoztak, és Horneck szí-
gorú fegyelmet vezetett be. Nem engedélyezte a teológia vitatott pontjait
érintő beszélgetéseket, s az együttléteket az áhítat alkalmainak tekintette.
Azért hangsúlyozom ezt, mert mindig és mindenhol elsősorban áhítatos,
nem pedig teológiai jellegű együttlétekről volt szó.

Mások is megpróbálták az előzőek mintájára ugyanilyen társaságo-
kat alapítani. Csak egyetlen megjegyzésre szeretnék itt kitérni. Lehet,
hogy olvastak már „A Viselkedésmód Megreformálásáért Társaságok-
ról” (Societies for the Reformation of Manners). Ezek, szoros értelem-
ben véve, egyáltalán nem voltak „egyházak az egyházban”. Más céllal
indultak és inkább a gondolat pusztán gyakorlati vonatkozását hangsú-
lyozták. A kérdés számunkra azonban az, hogy miért folyamodtak
Horneck és mások is a „kisegyház az egyházban” célszerű lehetőségé-
hez? A válasz ugyanaz: az Anglikán Egyház lelki állapotával és körül-
ményeivel való mélyeséges elégedetlenség miatt. Az 1662-es esemé-
nyek, valamint a II. Károly király és társasága vezette restaurációs idő-
szak eredményeként lelki értelemben az egyház olyan mélyre süllyedt,
hogy ez látszott az egyetlen megoldásnak az adott helyzetben.

Meg kell említenem egy másik nevet is, a poplari ige hirdető, Josiah
Woodward nevét. Nem időzhetek hosszasan munkássága tárgyalásánál,
de tudnunk kell, hogy ezekről a társaságokról írt egy ismertetőt, amely
könyv formájában is megjelent. Az egymást gyorsan követő kiadások
nyomán az ún. „Vallásos Társaságok” – amelyek a „kisegyházakkal”
voltak azonosak –, igen népszerűekké váltak, és az egész országban el-

terjedtek. George Whitefieldnél majd látni fogjuk, hogy amikor Isten csodálatosan használni kezdte az ő életét, akkor híveit ilyen társaságokhoz küldte Bristolba, Londonba és más helyekre is. Felismerte ezeknek a közösségeknek az értékeit, annak ellenére, hogy azok lelkisége akkora már lényegesen meggyengült, s remélte, hogy segítségére lesznek az ő megtért híveinek, illetve, hogy ez a segítő viszony kölcsönösen is megvalósul.

Elérkeztünk a XVIII. századhoz. Egy másik férfi, aki ugyancsak bevezette és gyakorlatba ültette gyülekezetében a „kisegyházat”, a haworthi William Grimshaw volt. De így tett Truróban Samuel Walker is. Az ő esete a John Wesleyvel folytatott levelezése, illetve ellentmondásai miatt is különleges. Samuel Walkernek sikerült megalapítania a „kisegyházat”. Ugyanezt tette Henry Venn Huddersfieldben vagy Charles Simeon Cambridge-ben.

Mit mondhatunk azonban a metodizmusról? A zinzendorfihoz hasonló jelenségről beszélhetünk, hiszen a metodizmus egyszerre illusztrálta meg nem is az „egyház az egyházban” eszméjét. A Wesleyék, Whitefield vagy Huntingdon grófnő azért képeznek sajátos esetet ebben a vonatkozásban, mert ők ennél többet szerettek volna megvalósítani. Mindenekelőtt a híveikről akartak gondoskodni, s ez meghatározóan hatott egész tevékenységükre. Mivel látták, hogy híveik nem illelnek bele az akkori egyházba, úgy érezték, másként kell gondoskodniuk róluk. Ebben a vonatkozásban tehát már kezdetben különbség volt az ő szemléletük, illetve a „kisegyház” gondolata mögött álló elképzelés között. A metodizmus nem annyira azon fáradozott, hogy minél több keresztyén embert szólítson meg és próbáljon közösséggé formálni, mint inkább azon, hogy az ébredés újonnan megtért híveinek szükségével törődjön, azzal, amit érdekükben tenni lehetett. Természetesen mások is kapcsolódhattak hozzájuk. John Wesley például alapvetően tért el a „kisegyház” eszméjétől, amikor olyanokat is befogadott a közösségbe, akik nem voltak az anglikán egyház tagjai, de nemcsak ez volt az egyetlen különbség. Véleményem szerint kitűnő szervezői készségének tulajdonítható, hogy a metodista közösségekben már kezdet-

ben fellelhető volt egy erős szakadár hajlam, s úgy érzem, hogy a konferencia megszervezésekor Wesley már túllépte a határt. Természetesen az anglikán egyház tagjaként halt meg. Papíron ugyanis sok mindent el lehet ismerni, de ami igazán számít, az a dolgok gyakorlati megvalósítása. Attól kezdve, hogy elkezdte megszervezni az azután évente megtartott konferenciát, már szakadárnak nyilvánult, annak ellenére, hogy ezt megpróbálta különböző érvekkel cáfolni. Kezdetől fogva majdnem teljesen elkerülhetetlen volt, hogy a metodizmus különálló testületté váljék.

A morva egyház (a plymouthi testvérek) definíciója nem kíván további magyarázatot, hiszen ez az irányzat lényege szerint elkülönülő jellegű.

Történeti áttekintésünk végéhez közeledünk, de még hátravan egy mozzanat. Az „egyház az egyházban” gondolatának legtökéletesebb megvalósulását – úgy vélem – Norvégiában követhetjük nyomon. A múlt század elején itt nagy ébredés indult egy Hauge nevű farmer vezetésével. Hauge ragaszkodott ahhoz, hogy a megtért hívek ne hagyják el a már haldokló lutheránus egyházat, s ezért megpróbálta őket megtartani a gyülekezetben. Ezt a munkát „belső misszióknak” nevezte, amely egyébként mai napig is létezik. Ehhez a misszióhoz tartozott a híres Hallesby professzor. Ők tehát megmaradtak az egyházban, de ugyanakkor jól körülhatárolt különálló testületet is képeztek benne. Saját teológiai intézménnyel, saját külmissziós társasággal és saját iskolákkal rendelkeztek. Mindaddig ez lenne a „kisegyház az egyházban” gyakorlati megvalósulásának legtökéletesebb példája.

IV.

Mi lett azonban a későbbi próbálkozások, kísérletek sorsa? Norvégia kivételével mindenhol kudarcba fulladtak. Láttuk, hogy Luther, mivel nem talált megfelelő számú jó keresztyént, akiből megalkothatta volna a „kisegyházat”, arra a következtetésre jutott, hogy a gondolat gyakorlatilag kivi-

telezhetetlen. Nála más tényezők is közrejátszottak, de ezekről már beszéltem. Bucer is kudarcot vallott. Neki számolnia kellett bizonyos politikai tényezőkkel és sajátos, a többiektől nagyon különböző körülményekkel is, de sajnos be kell látnunk, hogy semmire sem jutott. A továbbiakban arra szeretnék rámutatni, hogy bizonyos okokból a gondolat már eleve arra ítéltett, hogy ne valósulhasson meg. Néhányat ezek közül megemlítek.

Elkerülhetetlen volt-e, hogy az egyház nagyobb része, a névleges egyház, egyszer s mindenkorra elutasítsa az eszmét? Ha eldöntenénk, hogy felosztjuk a gyülekezetünket, kiválasztjuk a hívő keresztyéneket és külön alkalmat szervezünk számukra, akkor számíthatunk arra, hogy a többiek ezt rossz néven veszik és ellenzik. Így is történt. Ily módon ugyanis csupán ellentétet idéznék elő ahelyett, hogy ezeken az embereken segítenénk.

Másodszor nem hordoz-e az eszme lényege mélyén már eleve szakadár jelleget, megoszlásról lévén szó? Tény, hogy a „kisegyház” mindig feszültséget idézett elő az egyháztagság kérdését, illetve a lelkipásztor ehhez való viszonyát illetően. Gondoljunk azokra a gyülekezetekre, ahol nem evangéliumi, ún. „halott” lelkész volt, és amelyekben ugyanakkor létezett a magának saját lelkészt választani kívánó „kisegyház”. Ilyen esetben elkerülhetetlen volt a feszültség.

Ugyancsak problémát jelentettek az egyes túlkapások, s ez mindenhol jellemző volt, még Spener és Francke gyülekezeteiben is. Egyesek ugyanis mindig készek túl messzire menni és kihasználni az egyes előnyöket. Ilyenkor a beszélgetések civakodássá fajulhattak, az intim, személyes tapasztalatokra és érzelmekre való hivatkozások is nézeteltérésekhez vezethettek, annyira, hogy a hatóságnak kellett közbelépnie.

Egy másik elkerülhetetlen gondot jelentett a lelki gőg, azoknak az embereknek a büszkesége, akiket kiválasztottak, és akik készek voltak az elhívásra, mert jobbnak tartották magukat a többieknél. A lélek számára pedig semmi sem lehet a gőgnél veszélyesebb. Természetesen minden jól működött, ha egy gyülekezetnek hívő lelkipásztora volt, de mi történt abban az esetben, ha esetleg elment, és helyére egy nem hívő társa került? Így alakult a Wesley nézeteit ellenző Samuel Walker esete is.

Ő arra hivatkozott, hogy utóbbi helytelen módon szervezi meg belső közösségét, hiszen véleménye szerint az egyetlen biztonságos megoldást egy olyan egyházon belüli csoport jelenthette, amely folyamatosan a lelkész irányítása alatt állt. Walker valóban alig engedte, hogy az alkalmon rajta kívül bárki is megszólaljon. Annak ellenére, hogy így próbált kizárni minden esetleges szakadár beütést, halála után hívei kivonultak a trurói Szent Mária egyházközségből, és nagyobb részük a két Huntingdon grófnő gyülekezeteihez kapcsolódott Cornwallban. A kísérlet tehát kudarcot vallott. Ugyanez történt, amikor Henry Venn elhagyva Huddersfieldet egy Yelling nevű kis faluba ment. A huddersfieldi belső egyház ekkor megszűnt létezni. Utóda nem folytatta Venn munkáját, s ezért hívei levélben kértek Venntől további tanácsokat és irányítást. Venn azáltal, hogy válaszolt a kérésre, szabálysértést követett el, hiszen az a lelkész, aki ily módon avatkozik bele előző gyülekezete életébe, annak számolnia kell a gondokkal. Később meg is bánta ezt a döntését.

Ezek lennének tehát azok az okok, melyek miatt a különböző próbálkozások sorozatosan megghiúsultak. Merő történelmi vonatkozásról van szó, s a „kisegyházakkal” tulajdonképpen két dolog történhetett: vagy úgy vallottak kudarcot, ahogyan azt az előbbieken megvizsgáltuk, vagy pedig kiválva az egyházból új gyülekezetet hoztak létre. Utóbbira jó példa az angliai metodizmus vagy a walesi kálvinista metodizmus, amely 1811-ben vált különálló felekezetté.

V.

Újabb lényeges problémához érkeztünk: milyen alapon igazolható az „egyház az egyházban” elv helyessége? Igazolható-e ez a Biblia alapján? Mivel magyarázható egy ilyen eljárás létjogosultsága? Tudom, hogy sokan közülünk megpróbáltuk saját gyülekezetünkben is megvalósítani a „kisegyházat”, mert esetleg az az ötletünk támadt, hogy megpróbáljuk összegyűjteni az igazán keresztyén embereket, akikkel új ébredésért könyöröghetünk. Nos, igazolható-e ez az Ige alapján? Említet-

tem már, hogy ezek az emberek valóban igaz hívők voltak, és tevékenységük igazolásául mindig a Szentírást idézték. Melyek voltak ezek az igék? Általában a következő igehelyekre hivatkoztak az „ecclesiola in ecclesia” igazolása végett: „Mert ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük.” (Máté 18,20); „Meg vagyok pedig győződve atyámfiái én magam is ti felőletek, hogy teljesek vagytok minden jóssággal, betöltve minden ismerettel, képesek lévén egymást is inteni.” (Róma 15,14); „Beszélgetvén egymás között zsolotárokban és dicséretekben és lelki énekekben, énekelvén és dicséretet mondván szívetekben az Úrnak.” (Ef 5,19); „Annak okáért vigasztaljátok egymást e beszédekkel” (1Thessz 4,18); „Kérünk továbbá titeket, atyámfiái, intsetek a rendetleneket, bátorítsátok a félelmes szívűeket, gyámolítsátok az erőtleneket, türelmesek legyetek mindenki iránt.” (1Thessz 5,14); „Mert mindaz, aki tejjel él, járatlan az igazságnak beszédiben, mivelhogy kiskorú...” (Zsidó 5,13). Ezek az igék tehát csupán azt látszottak igazolni, hogy az egyházban valóban különböző emberek vannak együtt, vagy pedig valami másról is beszéltek? „És ügyeljünk egymásra, a szeretetre és a jó cselekedetekre való felbuzdulás végett, el nem hagyván a magunk gyülekezetét, amiképpen szokásuk némelyeknek, hanem intvén egymást annyival inkább, mivel látjátok, hogy ama nap közelget.” (Zsidó 10,24-25). Továbbra is kérdés marad azonban, hogy a Szentírás itt felsorolt versei alkalmazhatók-e erre a gyakorlatra, és hogy igazolja-e akár csak egy is közülük az „egyház az egyházban” létrejöttének létjogosultságát? Az Újszövetség világosan beszél arról, hogy a gyülekezetben különböző emberek vannak együtt. Egyesek erősek, mások gyengék. Egyeseket lélektől valóknak nevezünk, és ez egyszerre azt is jelenti, hogy másokat viszont kevésbé lelkieknek tartunk. Mindenféle különbségeket teszünk a gyülekezeteinkben. Arra buzdítunk, hogy „egymás terhét hordozzátok”, hogy az erősek segítsenek a gyengéken, s így tovább. De igazolható-e ezzel az, hogy egyes embereket különválasztunk a többiektől? Az említett szövegek közül egyik sem hivatkozik erre konkrét formában. Sőt még azt is kijelentem, hogy az ilyen eljárás egyenesen ellentmond az Újszövetség tanításának. Hogyha az egyházra

mint igaz hívők gyülekezetére tekintünk, és hogyha kitartunk az igaz egyház három jellemzője* mellett, akkor milyen biblikus bizonyítékkal érvelhetünk egy ilyen gyakorlat védelmében? Az Újszövetség mindig az egész gyülekezethez szól. Nem ismer el semmilyen különbségtevést vagy esetleg egy belső csoportot megillető különleges bánásmódot. Mindig arról tanít, hogy az egyes dolgaikban a gyülekezet tagjai közösen részesülnek, mindenben együtt vesznek részt és együtt örülnek is. De biztos, hogy erre szólít fel bennünket az Újszövetség?

Azok közül, akik a „kisegyház” gondolatát hirdették, tudtommal senki sem emlegette a búza és a konkoly példázatát. Érthető, hiszen ez a példázat, annak ellenére, hogy az ítélet problémájával foglalkozik, mégsem jogosítja fel sem a lelkészt, sem senki mást arra, hogy szakadást okozzon a gyülekezetben, vagy, hogy bizonyos egyéneket különleges bánásmódban és irányításban részesítsen. Úgy tűnik tehát, hogy semmilyen biblikus jóváhagyásra nem hivatkozhatunk a belső elkülönítés igazolására, s ez véglegesen meghatározza egész magatartásunkat a kérdést illetően.

Mielőtt megvizsgálánk az eddig elhangzottakban felvetett néhány újabb problémát, utolsóként még egy fontos dologról szeretnék beszélni. Sokan úgy érezhetjük, hogy ma élő hívő emberekként el kell fogadnunk az „egyház az egyházban” eszméjét. Mert nem azt sugallja-e, hogy ha megalakulna a világegyház, valóban nekünk, hívő embereknek kellene képviselnünk azt a bizonyos belső magot? Sokan hiszik, hogy annak érdekében, hogy jó irányban befolyásolhassák az egyházat, meg kell maradniuk benne. „Benne maradni és megnyerni” – ahogy valaki fogalmazott.

Mi a mi válaszunk erre? Véleményem szerint ez a felfogás könnyen megcáfolható. Ahogyan már az egyház az egyházban kifejezés megha-

* Az igaz egyház három jellemzője: 1. Az ige tiszta hirdetése 2. A sákramentumok helyes kiszolgáltatása 3. Az egyházfegyelem gyakorlása (a kiadó megjegyzése)

tározásakor is hangsúlyoztam, ezeket az embereket nem a tanítás érdekelte elsősorban, hiszen ahhoz nem fért kétség. Sokkal inkább a gyakorlat és a lelkiség foglalkoztatta őket. Megengedte vagy megtűrte volna-e az egyházban, akár egy is az említettek közül azokat, akik a keresztyén hit alapigazságait tagadják? Biztosan tudjuk, hogy ezt egyikük sem nézte volna el. Elváltak Rómától és elítélték tanításait. De azt is tudjuk, hogy hogyan bántak azokkal, akiket eretnekeknek nyilvánítottak. Kizárták, sőt egyesek halálra akarták ítélni őket. Így tehát nem érvelhetünk a „kisegyház” eszméjével annak megerősítésére, hogy meg kell maradnunk az általános világegyházban, olyan emberek közösségében, akik nemcsak hogy eretnekek, hanem egyenesen megrögzött ellenségei Isten igazságának, amely Jézus Krisztusban, a mi Urunkban lett nyilvánvalóvá.

VI.

Hadd beszéljek egy az eddigiekből fakadó sürgető kérdéstről: lehet-e helyénvaló az az egyházszemlélet, amely az „egyház az egyházban” szükségességéhez vezet? Annak ellenére, hogy a reformáció, a nagy szakadás éppen csak megtörtént, Luther már 1522-ben ezen a gondolaton töpreng. Nem volt-e lényegét tekintve is helytelen az ő egyházszemlélete? Ha tehát az „egyház az egyházban” megoldáshoz kell folyamodnunk, akkor ez ipso facto (a tényből kifolyólag) *nem azt jelenti-e, hogy a reformáció bizonyos szempontból tökéletlen, mert esetleg hibás az egyházszemléletünk?* Ebből pedig egy második kérdés következik: mit jelent keresztyénnek lenni? Luther azt mondta, hogy az egyháztagok többsége nem méltó az úrvacsorai közösségre. Lambert úgy beszél ezekről az emberekről, mint akik pogányok. Ennek ellenére azért ők még az egyház tagjai maradtak! Azt mondta róluk, hogy pogányok, akiket evangelizálni, megtéríteni kell. Manapság is néha halljuk, amint valaki úgy beszél az egyházról, mint a „halászás” kitűnő közegéről. Ez lenne valóban az Újszövetség tanítása? Nevezhetjük-e ezeket a pogányokat keresztyéneknek, és lehetnek-e ők is egyháztagok? Azt mondod:

ki vagyok én, hogy ezekről a dolgokról dönthetnék? Ha azonban pogányoknak nevezed őket, már döntöttél, hiszen valaki nem lehet egyszerre pogány meg keresztyén is. Ha tehát pogányoknak nevezed őket, akkor ez azt jelenti, hogy nem keresztyének.

Harmadszor, azt kérdezem, hogy mi a keresztyén egyház? Elkerülhetetlenül szembesülnünk kell ezzel az alapvető kérdéssel, amely már rögtön a reformáció után felbukkant, de ma is aktuális.

Negyedszer, hogyan lehet valaki egyháztag?

Ötödször, vajon nem ugyanazt tesszük-e ma mi is ebben a vonatkozásban, amit egykor a reformátorok tettek? Nem bukunk-e el újra és újra az elmúlt századok leckéztetési ellenére is, és vajon nem vallunk-e sorozatosan kudarcot, amikor az Újtestamentum tanításához szeretnénk visszatérni? Úgy vélem, ezekkel a kérdésekkel mindannyiunknak szembesülnünk kell. Többször elhangzott már, hogy a reformátorok cselekedeteit azzal a helyzettel igazolhatjuk, amelyet örököltek. Luther esetében világosan láthattuk, hogy éppen ennek a ránehezülő örökségnek az elfogadása juttatta olyan mély szintre, hogy az „egyház az egyházban” megoldáshoz kényszerült folyamodni. Nem kellett volna tanulnunk már ezeknek az embereknek a példáján? Objektív szempontból megvizsgáljuk ugyan, amit tettek, és azt is, amiben kudarcot vallottak, de nem hajlunk-e magunk is arra, hogy ugyanazokat a hibákat kövessük el?

Hatodszor egy már ismerős érvet említenék, mely szerint ha visszautasítva e megoldást, szakadást okoznánk, akkor ezt száz év múlva ugyanígy meg kellene tennünk. Ezt az érvet gyakran a „kisegyházak” védelmében emlegetik. Spener is ilyen értelemben mondta, hogy ha szakadást okozunk, akkor azt a továbbiakban folytatnunk kell. Természetesen a római katolicizmus vádjá is így hangzott a reformátorok ellen. Érdekes, hogy egyes protestánsok, köztük evangéliumi emberek is, így érvelnek más protestánsok ellen. Tulajdonképpen azonban a katolikusok által hangoztatott vádról van itt szó, és egyedül ők jogosultak e vád használatára. Bármilyen oldalról vizsgálódjunk is, azt kell mondanunk, hogy az említett érvelés nevetéses, hiszen soha senki sem mondta, hogy mi esetleg abban a helyzetben lennénk, hogy az örökkévalóságra nézve is törvénykezhetnénk az egyház

felől. Mi csak saját generációnkban és időnkben vállalhatunk felelősséget az egyházért. Természetesen ettől függetlenül, lehet, szakadnotok kell. Azért imádkozunk, hogy bárcsak ne kellene, de a kérdés minden esetben az, hogy mit teszünk mi; hogyan szembesülünk helyzetünkkel és annak kihívásaival? Azért, amit majd az unokáink tesznek, nem vagyunk felelősek, de azért, ami ma történik, igen.

Elérkeztünk a *hetedik* kérdéshez. Gondoljunk arra, amit Spener mondott, és ami ma is gyakran emlegetett érv, hogy ha a „kisegyház” létrehozása helyett kiválunk a gyülekezetből, elveszítjük annak lehetőségét, hogy a gyülekezet többi tagját jó irányba befolyásolhassuk, hogy keresztyénekké tegyük őket. Ezért tehát meg kell maradnunk az egyházban. Ehhez csak egy dolgot szeretnék fűzni, mégpedig azt, hogy véleményem szerint egy ilyen érvelés teljes egészében a Szentlélek erejét megkérdőjelező bizalmatlanságon és hitetlenségen nyugszik. Ugyanis helyesen állapítják meg, hogy az Egyesült Államokban ma létező különböző vallásos felekezetek közül azok növekednek gyorsan, amelyek magas mércével és kellő szigorral működnek. Azonban a bizonyítékok a szemünk előtt vannak arra nézve, hogyha megmaradunk azok között akik csak névleges keresztyének, ottmaradásunk nem téríti őket át a mi felfogásunk pártjára, hanem az ottmaradók lelki hőmérsékletének csökkenéséhez és tanításbeli alkalmazkodáshoz vagy kompromisszumhoz vezet. Úgy vélem, hogy az ilyen próbálkozások hitetlenségéből fakadnak, és a Szentlélek erejét megkérdőjelező bizalmatlanságból. Elfelejtettük, úgy tűnik, a maradékról való bibliai tanítást. A célszerűsége összpontosítottunk, és nem beszélünk arról, hogy ha hűségesek maradunk, a Szentlélek, ígérete szerint majd megdicsőíti a mi bizonyágtételünket, akkor is, ha esetleg csak kevesen vagyunk, vagy ha a „bölcsek és elővigyázatosak” megvetnek.

Az *utolsó*, a legégetőbb kérdéstről szeretnék beszélni. Isten őrizzen meg attól, hogy e kérdés valaha is szakadáshoz vezessen közöttünk, evangéliumi emberek között. Sajnos azonban nekem úgy tűnik, hogy az „egyház az egyházban” története ezt bizonyítja. A gondolat már Luthert is foglalkoztatta, de ma is érvényes.

Sajátos helyzetünkben kell-e kiindulnunk és megpróbálni ezen változtatni, vagy az Újszövetségből induljunk ki és alkalmazzuk azt következetesen? A probléma ugyanis ide vezethető vissza. A reformátorok az adott helyzetet, a fennálló állapotot próbálták reformálni, ahogy erről már szó esett. Ha az előfeltételezésük helyes volt, akkor eljárásuk igazolható. Ebből az következik, hogy türelmeseknek és diplomatikusoknak kell lennünk.

De a nagy kérdés, amit felvetek: vajon helyes volt-e az ő kiindulópontjuk? Miből induljunk ki tehát? A meglévő helyzetből, amit módosítások, alkalmazkodás, összejövetelek, testvéri közösség által próbálunk a lehető legjobb módon megváltoztatni? Helyes ez? A történelemből arra következtethetünk, hogy ha így teszünk, akkor előbb-utóbb az „egyház az egyházban” megoldáshoz kell folyamodnunk, mégpedig az egyház „elhalt tagjai” miatt. Ez tehát a történelem bizonyítéka. A helyzetből induljunk ki tehát? Vagy mégis abból kell kiindulnunk, hogy mit tanít az Újszövetség? Igen, kezdjük ezzel. Egyetlen célunk és igyekezetünk a Biblia tanításának gyakorlati megélése kell, hogy legyen, bármi áron történjék is ez. Hisszük, hogy ha az Újszövetség mércéjéhez tartjuk magunkat, akkor Isten megáldja próbálkozásainkat. Tudom, ez nehéz, elgondolkoztató, sőt vívódást okozó kérdés. Erre szerettem volna teljes őszinteséggel emlékeztetni, hogy a reformátorok az újszövetségi mintát szerették volna megvalósítani, de kudarcot vallottak. Gondolkodásukat e kettősség jellemezte, az, hogy e két alapelv között ingadoztak. Ezért tettem fel e kérdést a végső kérdésként.

Erre a kérdésre kell válaszolni, a kérdésre, amit az ökumenikus mozgalom tevékenysége sokkal égetőbbé tett, mint amilyen az, az elmúlt századokban volt. E mozgalom vezetői azt mondják, hogy dobjunk bele mindent egy közös olvasztótégelybe. De ők mégsem tesznek így, hiszen a változás és alkalmazkodás elvének elkötelezettjei. De azért beszélnek erről. Hadd beszéljünk tehát mi is! Hadd mondjuk el, hogy egy olyan helyzetben élünk, amelyben alapvetően új módon kell ezekhez a dolgokhoz viszonyulni! Hadd tegyük ezt az Újszövetség világosságában, nem pedig a huszadik század közepén élő tudományos gondolko-

dású ember szempontjából, vagy a legfrissebb kutatások eredményeinek fényében!

Mély és alapvető kérdés ez, és hiszem, hogy mindannyiunknak nemcsak szembesülnünk kell vele, hanem így vagy úgy, döntenünk is kell, mégpedig sürgősen. Adjon ehhez nekünk Isten kellő alázatot, szeretetet és nagy türelmet, de mindenekfelett adja meg nekünk azt, hogy csak az Ő dicsőségét és tiszteletét tartsuk szem előtt!